www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر، ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توري

گىمنى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا

مۇھەررىردىن: ئاپتونوم رايونلۇق مۇزىيىدىن تېپىلغان «بايباز» ناملىق قول يازمىغا ئىسمىنى تەخەللۇسلۇق شائىرنىڭمۇ بىر قىسىم شېئىرلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلگەن. بىراق شائىرنىڭ تەرجىمىھالى ۋە باشقا ئەسەرلىرى ھەققىدە ھېچقانداق مەلۇماتقا ئىگە ئەمەس. «بايباز» غا كىرگۈزۈلگەن بۇ شېئىرلار دىۋان تەرتىپى بويىچە رەتلەنگەن. لېكىن بۇ شېئىرلارنىڭ باش - ئاخىر قىسمىدىن خېلى كۆپ ۋاراقلار يوقالغان. نەتىجىدە شائىر ئىسمىنىڭ «بايباز» ئىچىدە پەقەت 11 پارچە غەزىللا ساقلىنىپ قالغان. بۇ 11 پارچە غەزەلدىن شائىرنىڭ پىكىر ۋە بەدىئىي ماھارەت جەھەتتە خېلىلا پىشىپ يېتىلگەن، ئۆز شېئىرلىرىدىن دىۋان تۈزگەن بىر تالانت ئىگىسى ئىكەنلىكىنى بايقاشقا بولىدۇ. مەزمۇن ۋە تىل جەھەتتىكى بەزى ئالامەتلەردىن قارىغاندا، بۇ غەزەللەر XVII ئەسىرلەر ئۆپچۆرىسىدە قۇمۇلدا ئىجاد قىلىنغانلىقى مەلۇم. شائىر بىر غەزىلىدە قۇمۇلنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دەيدۇ:

دېمە قامۇل خەيلى، ئىمىن، شوخ، بىپەرھىز ئىكەن،
ئەۋلىيالارنىڭ ئىتى يولبارسىدىن بىباك ئىمىش.

(ھەي ئىمىن، سەن قۇمۇل خەلقىنى شوخ ھەم بىپەرۋا ئىكەن دەپ ئەيىبلىمە، چۈنكى ئەۋلىيالارنىڭ ئىتى يولۋاستىنمۇ كەپسىزرەك بولارمىش.)

بۇ ئىككى مىسرادىن شائىر ئىمىننىڭ قۇمۇلغا ۋە قۇمۇل خەلقىغە بولغان چوڭقۇر مېھىر - مۇھەببىتىنى بىلىشكە بولىدۇ. بىز ھازىرچە ئىمىننىڭ مۇشۇ 11 غەزىلىنى كىتابخانلارنىڭ دىققىتىگە سۇنىمىز. ئۇنىڭ باشقا ئەسەرلىرى ئۇستىدە جامائەتچىلىكنىڭ ئىزدىنىپ كۆرۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

* *

.....*

نىگارىم بەزمىدە مۇتربىنى يىغمىش نە ھەقىقەتدۇر،
مېنىڭ رەشكىمگە بەزمىدىن ئىشىتكەن ئۇن ئىبرۇر بائىس.
مېنىڭ ھەم يىغلاماغىم رەشكىلەر ئىلتىپ ئەمەستۇر ئەيب،

* باش قىسمى يوقالغان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

رەقىبنى شېھنە قىلماقلىقغە بۇ مەھزۇن ئېرۇر بائىس.
ئەمەس تاكى يار ئىشقىدا ئەل ئىچرە بولسام ئەفسانە،
مېنى دىۋانە ئەيلەركە رەقىب مەفتۇن ئېرۇر بائىس.
ئىمىن گەۋھەر تىلەرسەن ئىشق بەھرىدىن تەۋەككۈل قىل،
ئاڭا بەل باغلاماقلىقغە مەيى ئەفسۇن ئېرۇر بائىس.

* *

يار ئۇچۇن كەلتۇر رەقىبلەر باشىمە يۈز مىڭ ھەرەج،
قىلغانىڭدىن خاسىيەت مۇندا تولا يۈز قاتلا ھەج.
ياخشىراق غەمكىن بۇ دەۋران ئىچرە يۈرگەن يادىدا،
بۇ قەۋى ئۇممىد ئېرۇر «ئەسسەبر مىفتاھۇل - فەرەج».
تۇتماق ئەئلا راست يۈزنى قاشلارى ئوترۇسىدا.
مەقبۇل ئېرمەسدۇر نەماز يۈز كەئبەدىن گەر بولسا كەچ.
يارىنىڭ ۋەسلى ئۇچۇن شېرىندۇرۇر جانۇ جەھان،
ۋەسل ئولاي دەرسەن ئەگەر ئاندىنمۇ كەچ، مۇندىنمۇ كەچ.
قاسىدا، ھالىمنى ئول دىلدارغە بارساڭ دىگىل،
كۆندۈزى مەشغۇل ھەرئان، غەملىك بولۇرمەن بولسا كەچ.
ئىشىق ئېرۇر بوز قارچاغا لازىم ئاڭا خۇشخۇيلۇق،
بىلمەگەنلەر قەدرىنى دۇنياپەرەست چۇن كەلمەمەج.
تۇرك ئىمىن ئەيلەدى ئەسباب ئالەمنى ھەمە،
ھەزرەتى ئىشانى كەشمىر داد ئامى جان دىگەچ.

* *

شۇكرى لىللاھ مېھرى دۇنيادىن خەيالىم پاك ئىمىش،
ئىشق سەھراسىدا جانىم بەرقدىن چالاك ئىمىش.
بولسا يۈزمىڭ خاجە زەر جەمھۇر ئەفلاتۇن ۋەقت،
ئىشق ئاتەشخانەسىدە تىغل بىئىدراك ئىمىش.
كۆيدۇرۇر جىسمىمنى ھەر سائەتدە يۈزمىڭ تىرگۈزۇپ،
ئارى - ئارى ئەھلى تۇللاب كويىدا خاشاك ئىمىش.
مەن ئىشتىپ ۋەسفىنى ئوكۇمدا ئېرمەس غەيبىدىن،
ھۇ، دېگەن لەفزىنى دېدىم رەڭگى ئاتەشناك ئىمىش.
پادىشاھىم يادىدا يۈزمىڭ فەلەكنى سەير ئېتىپ،
تاپمادىم ئەفلاك ئەۋۋەل بۇ توقۇز ئەفلاك ئىمىش.
ئاينى كۆر ھەسرەت بىلە يىغلاپ يۈزىنى تىرماغان،
ئول سەبەبدىن ئۇزدى بار تىرناغلاردا چاك ئىمىش.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ۋەھشىيۇ بىخانىمان ھەسرەتتە كەتتى باش بېرىپ،
ئەھلى تالىبلار باشى ئوينار پەرى فىتراك ئىمىش.
ھەجر دەشتىدە سەمۇم سوقتقان كىشىلەرگە دەۋا،
بەرگۈچىنىڭ گەردى راھى فىل ـ مەسەل تەرياك ئىمىش.
دېمە قامۇل خەيلى ئىمىن شوخ بىپەرھىز ئىكەن،
ئەۋلىيالارنىڭ ئىتتى يولىبارسىدىن بىباك ئىمىش.

* *

خالىقا، قىلما مېنى بۇ دەرد ھېجراندىن خەلاس،
گەردەنىمنى ھەلقەئى دارى پەرىشاندىن خەلاس.
جانۇ تەن بولغاي مۇبادا ھەجر كەتسە دەردلىك،
جاننى ھېجراندىن خەلاس ئەتمە، ئانى جاندىن خەلاس.
ئاھ، دېسەم دۇدى شەرەر ئاھىم بىلە ھەمراھ چىقار،
كۆيمەيىن بولماس ھەمە ۋەھشى بۇ ئەفغاندىن خەلاس.
غەرق بولساڭ بەھرى غەمگە سۇبھىنىڭ ئالدىغە بار،
نۇھ يەكلىغ گەر تىلەرسەن مەۋج تۇفاندىن خەلاس.
مەيدە رەڭ بەرگىل مۇسەللاغە دېسە پىرى مۇغان،
تىز رەڭ بەزمىدە بولغىل بارى ئىسيانىدىن خەلاس.
نەگگۇ ناموس كۆپ جەفا قىلدى بولۇپ نەفسىم رەفىق،
ئەيلەگىل، يارەب، مېنى ئول ناموسۇلماندىن خەلاس.
ئەي ئىمىن قەسرىگنى قىل ئاباد گەۋھەرلەر بىلە،
ھۇكىم ئىلە بولغۇنچە يۇسۇف ئۇشبۇ زىندانىدىن خەلاس.

* *

ئەيلەسەڭ، ساقى، كەتۇر مەي مۇبتەلالىغدىن خەلاس،
بىر يولى قىلغىل مېنى بۇ خۇدنەمالىغدىن خەلاس.
شۇكرى لىللاھ ئەھلى تەقۋا بارچە مەندىن قاچتىلار،
مەست دەپ خۇش نەفەۋ بولدۇم ئاشنالىغدىن خەلاس.
خانقانى تەرك ئېتىپ مەيخانەگە كىردىم قاچىپ،
بولغالى مۇنداغ رىيايى پارسالىغدىن خەلاس.
تۇتماسا تا پىر ھەر تالىبغە مەي، ئول ئىچمەسە،
ئىختىيارىچە قاچان بولغاي فەنالىغدىن خەلاس.
ساقىيا، بولدۇم ئەسىر زالىم خۇمار جەللادغە،
جۇرئەتى بىرلە مېنى قىل بى نەۋالىغدىن خەلاس.
يارەب، ئۇشبۇ ئىلتىفاتىڭ پادىشاھلىغدىن فۇزۇن،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

قىلماغىل ھەرگىز كەدانى بۇ گەدالىغدىن خەلاس.
ئىمىنا، تۇفراق ئۆزۈڭنى ئەيلە، بولغىل دەھر ئارا،
ماۋۇ مەنلىك كىسرەتىدىن بەھەيالىغدىن خەلاس.

* *

ئۇمرۇم ئىسيان بىرلە ئۆتتى ناموسۇلمانلىغدا ھەيف،
كۈنۈ تۈن غەفلەت بىلە ئەفسۇس نادانلىغدا ھەيف.
تولاراق ئۇمرۇم ھەۋايۇ نەفس ئىلە ئۆتكەچ خەراب،
بىخەبەر مەككار قالىپمەن يۈز پۇشايمانلىغدا ھەيف.
نەفس ئۇچۈن تارتىپ رىيازەت ھەر ساری قىلدىم سەفەر،
ئىلگەری ئۆلتۈرمەدىم دۇشمەننى ئاسانلىغدا ھەيف.
قىلمادى كۆڭلۈم فەرامۇش ھەيفى دۇن لەززەتلەرىن،
ئەنكەبۇتدەك ئۇمىر كەچتى خۇشمۇ ھەيرانلىغدا ھەيف.
ساقىيا، تۇتقىل قەدەھ كۆڭلۈم پەراكەندە قىلاي،
جەمئ ئۇمرۇم ئۆتمەگەي شايەد پەرىشانلىغدا ھەيف.
بىر كۈنى ھەسرەت بىلە يەتسە ماڭا نۇشى ئەجەل،
ئەزم جان پەژمان ئىتەر تەندىن بۇ ھىرمانلىغدا ھەيف.
قىل نەۋائىدىن ئۇمىد ئىمداد ئىمىنى ھەر مەھەل،
ئۇمرۇڭ ئۆتكەرمە بۇ ئالەم ئىچرە بوھتانلىغدا ھەيف.

* *

بولسا مەقسەد ئەي نىگارىم ماڭا چەۋگان ئوينىاماق،
ماڭا ئارزۇ گوي ئىتتىپ باشىمنى ھەريان ئوينىاماق.
قىلغالى گۈلگۈن ھىنا ئورنىدا ئىلكىڭنى ئەگەر،
ئوينىاماق بولسا ماڭا قان، ماڭا ھەم قان ئوينىاماق.
گۈل ئۈزارىڭنى نىھان قىلدىڭ قىلىپ زۇلفۇڭنى چىن،
چىن ئىبلى يەڭلىغ دۇرۇرمۇ رەسم قالقان ئوينىاماق.
سۈردى مەيل ئىككى كۆزۈمگە مەردۇمى بولسۇن گۈداز،
گەر مۇرادىڭ بولسا مەندىن ماڭا پىنھان ئوينىاماق.
ئەيلەدىڭ بەرباد دىنىمنى ئويناي ـ ئويناي ئانچە كىم،
رەسم ئايىن بۇمۇدۇر، ئەي ناموسۇلمان ئوينىاماق.
ئوقلارىڭنىڭ ئانچە پەيكانى مېنىڭ كۆڭلۈمدەدۇر،
لازىم ئولسە ئاختارىپ ئال ئانچە پەيكان ئويناماق.
نەچچە يالغان ۋەئدەئى ۋەسل ئەيلەدىڭ ئوينىاپ بولۇر،
مۇنچەمۇ ئىمىنگە، ئەي شوخ، ئەھد يالغان ئوينىاماق.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

* *

مېنى ئىشقىڭدا گەر بولسە خەيالىڭ مۇبتەلا قىلماق،
مېنىڭ ھەم ئارزۇم باردۇر نىگارىم جان فىدا قىلماق.
تىلەيدۇرمەن كېچە ـ كۈندۈز فىراق ئىلكىدە ئۆلمەكنى،
خەيالىڭ زىكر ھەم بەسدۇر ماڭا شامۇ سەبا قىلماق.
كېزىپ ئالەمنى تاپماق ئاسان ئېرمەسدۇر سېنى، ئەي گۈل،
بەسى مۇشكىل تاپىپ مەقسۇدىن ھەركىم ئىلتىجا قىلماق.
ماڭا ئەرز ئەيلەمەك ئەرزىمنى تۇرفە مۇشكىل ئېرمىشدۇر،
ساڭا ھاجەتلەرمنى بارچە ئاساندۇر رەۋا قىلماق.
مۇيەسسەر بولسا يادىڭدا سېنىڭ تۈنلەردە بولماغلىق،
سەھەرلەر ئاھ چېكىپ ئىراق تەرزىدە نەۋا قىلماق.
كۆڭۈل بەرسە ماڭا ھەركىم ئۇلۇسدىن كۆڭلىنى ئۈزگەي،
ئەگەر ئېرمەس ئىسە فىكرى جەھان ئىچرە زىيا قىلماق.
ئىمىنگە ساقىيا، كەلتۇر شەرابى كۇھنە مەرد ئەفكەن،
بولۇپدۇر ئارزۇ سەججادىسىنى بوريا قىلماق.

* *

دېمەس بىر قايدا دېۋانە مېنى ئۇل گۈلئۇزارىم يوق،
بۇ بائىسدىن فىراقىدا ئىشىم جۇز ئاھۇ زارىم يوق.
بولۇپمەن ھەجرىدە بىچارە، رەڭگىمدۇر خەزان يەڭلىغ،
ساريغ قايداق بولۇرمەن سەبزە يەڭلىغ نەۋ بەھارىم يوق.
چېكىپ فەرياد يۈرۈرمەن كوھى فۇرقەت ئىچرە فەرھاددەك،
يۈرەكىم داغىدىن ئۆزگە جەھاندە لالەزارىم يوق.
نەچە ئاھۇ فىغان چەكتىم مۇراددىم بولمادى ھاسىل،
نىگارىمسىز نەچۈك ئەيلەي مېنىڭ سەبرۇ قەرارىم يوق.
مېنىڭ يارىمچە يۈزمىڭ يارکىشى تاپقان بىلە بولماس،
بىھەمدۇللاھ مېنىڭ يارىمدىن ئۆزگە ھېچ يارىم يوق.
بىرەۋ كەلتۈرسە يارىمدىن ماڭا گەر خۇش خەبەر، بەرمەي
سۆيۈنچى دەپ ئاڭا جانىمنى مەن ھەرگىز تۇرارىم يوق.
ماڭا سىنغان سەفال جەمشىد جامىدىن بەسى خۇبدۇر،
ئالىپ ئىلكىمگە نۇش ئەتسەم قۇيۇپ مەي نەڭگۇ ئارىم يوق.
خۇمارى مەن ئەگەر ساقى تەرەھھۇم ئەيلەسەڭ مەي تۇت،
ماڭا سىنغان سەفال ئىچەي بولسۇن...خۇمارىم يوق.
ئىلاھا، بۇ قۇلۇڭ ئىمىنى بار ئەتكەن خۇدايىم سەن،
ئەدەمدىن كەلتۈرۈپ ئۆزگە مېنىڭ پەرۋەردىگارىم يوق.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

* *

ماڭا هەم بىر غۇنچەئى خۇشبۇي نەۋرۇزى كېرەك،
ساڭا هەم جان بەرگەلى مەندەك سىيەھ رۇزى كېرەك.
ئارزۇ ئەيلەپ سېنى سەد پارە بولدى كۆكرەكىم،
ئانى پەيۋەند ئەيلەمەككە ياخشى دىلدوزى كېرەك.
بولدى دەردىم بىھېساب ئەمدى ئىلاجىم يوق مېنىڭ،
يىغلاماقدىن ئۆزگە هېچ ئاھ جىگەر سوزى كېرەك.
ئىستەرەم مەي بىرلە ئىشرەتخانە ساقى بولغۇدەك،
ئافتابدەك بىر پەردۇەش مەجلىس ئەفرۇزى كېرەك.
مەندىن ئۆزگە قايدادۇر بۇ هەيرەتى ئالەمدە ئەيش،
كىمكى ئىستەر ئەيش ئاڭا ئاھ جىگەر سوزى كېرەك.
يوقتۇرۇر فۇرقان ئىچىدە بىر هۇرۇفى دەرسى ئىشق،
دەرس ئىشق ئۆرگەتكەلى پىرى دىل ئەفرۇزى كېرەك.
ئەي شەھىنشاهىم سېنىڭ ئىشىكىڭدە ئىمىندەككىنە،
سايراماققە بۇلبۇل ئورندا قىلادۇزى كېرەك.

* *

دىلبەرا، ئاي يۈزدە خالىڭ راهەتى جانىم مېنىڭ،
ئاي يۈزۈڭ ئون تۆرت كۈنلۈك ماهى تابانىم مېنىڭ.
سەرۇ قەددىڭ جانىم ئىچرە چۈن ئەلف زىينەتدۇرۇر،
قاشلارىڭدۇر كۆڭلۈم ئىچرە مەددى ئىمانىم مېنىڭ.
ئارەز ئۆزرە خەتتۇ خالۇ زۇلف ئىككى كۆزلەردىڭ،
كىشۋەرى كۆڭلۈم ئارا هاكىمۇ سۇلتانىم مېنىڭ.
ئەبر ئىچىدە رەئىد ئەمەس فەريادۇ ئەفغان ئەيلەگەن،
شۇئلەئى ئاهىم شەرارى دۇدى ئەفغانىم مېنىڭ.
قىينادى ئول يار كويىدا سەراسەر تىنمايىن،
قويمادى يا تىنغالى يا چىقمادى جانىم مېنىڭ.
خىزر يەڭلىغ سەبز خەتتىڭدىن تاپار جان تازە جان،
ئافتاب لەئلىڭ بولۇپدۇر ئاب هەيۋانىم مېنىڭ.
ئوت تۇتاشتى كۆڭلۈم ئىچرە نەچچە يىلدۇر جانىمە،
بىر قىيا هەم باقمادى ئول شوخ جانانىم مېنىڭ.
.....①

① بۇ غەزەلنىڭ ئاخىرى يوقالغان.